

PhDr. Jan Gebhart

ZKLAMÁNÍ A NOVÉ NADĚJE (Vojáci a druhý čs. odboj - z dějin zpravodajství)

Dne 14. března 1939 zavládla v budově hlavního štábu čs. armády v Praze-Dejvicích již od ranních hodin napjatá a do značné míry stísněná atmosféra. Po poledni ji ještě zvýraznila zvěst z Bratislavy, že autonomní Slovenský sněm vyhlásil na svém slavnostním zasedání na základě německého přímého přání a tlaku samostatný Slovenský stát. Mnozí se ptali, co nyní nastane a co ještě bude následovat. A nebylo mnoho těch, kteří věděli, že zbývá již jen několik hodin, aby se naplnil osud zmenšené druhé republiky. Avšak v Berlíně se již rozhodlo. Na hranicích Česko-Slovenska stála německá vojska připravená k přímému úderu a diplomacie už měla jen za úkol uspokojivě předestřít znepokojené světové veřejnosti Hitlerovo nezvratné rozhodnutí.

Zejména horečně se pracovalo v místnostech, kde sídlila ofenzivní sekce 2. (zpravodajského) oddělení hlavního štábu. Dopoledne informoval jeho přednosta plk. František Moravec některé ze zpravodajců, že se mají připravit na cestu, bude prý směřovat do zahraničí, ale sám neví, jak dlouho bude trvat. Současně zavázal všechny, s nimiž hovořil, aby zachovali o svých přípravách naprostou mlčenlivost a nesměli informovat ani své rodiny. Oněm několika zasvěceným začínalo být zřejmé, co se chystá a že se jedná o budoucnost.

Již během února 1939 přicházely důstojníkům 2. oddělení, ale také politikům a novinářům z různých pramenů informace, jež se shodovaly v jednom: pro republiku nastávají kritické dny a týdny. Například defenzivní sekce 2. oddělení získala od pracovnice pražského Deutschesarbeitsamtu zprávu o definitivní změně „poměru mezi Čechy a Říší“, jiné neradostné informace pocházely z diplomatických a novinářských kruhů. Z prozatím mlhavých obrysů se stále zřetelněji ukazovalo, že osud republiky je zpečetěn. První jasnější, i když ještě značně nekonkrétní informace, potvrzující dosud jen všeobecné tušení a obavy, přišly 8. března 1939 od francouzských zpravodajců. Osobně je přinesl na schůzku s čs. zpravodajci francouzský exponent Deuxième Bureau mjr. H. Gouyou. Od konce září 1938 se s ním setkali pouze jednou. Zřejmě jim jinak spřátelený, ale také jeden ze signatářských států mnichovské dohody neměl co sdělit. Zpráva od Francouzů naznačovala, že se rozhodne o okupaci země nejpозději, spíše však dříve, do konce března 1939.

Již příští den dostal vedoucí ofenzivní sekce pátrací skupiny mjr. Emil Strankmüller na pražskou adresu jednoho z konspiračních bytů (Emil Schwarz, Praha XII, Belgická 18) dopis z Německa. Po téměř šestiměsíční odmlce se znovu ozval agent 2. oddělení, označený v kartotéce jednoduše A-54, který v předchozím období dodával zprávy z drážďanské Abwehrstelle, tedy z jedné pobočky protičeskoslovensky zaměřené zpravodajské německé ústředny. V krátkém sdělení se mjr. Strankmüller dočetl, že se s ním chce agent co nejdříve a bezpodmínečně setkat. Navrhoval také konkrétní místo - nádražní čekárnu v Turnově, kam přijede brzo ráno 11. března. Na dlouhé úvahy nezbývalo mnoho času, a proto v dohodnutý den odejel do Turnova škt. František Fryč, který dostal úkol neprodleně přivést A-54 do Prahy. Teprve po válce se ukázalo, že se jednalo o pracovníka německé zpravodajské služby - Abwehru - Paula Thümmela, jenž nabídl své služby čs. zpravodajcům již v roce 1936, ale jeho rozporuplná, dublerská role se naplno projevila až v průběhu války. Tentokrát chtěl informovat o německých přípravách proti Česko-Slovensku také ve vlastním zájmu, protože se obával možného prozrazení.

Za několik hodin se sešli hlavní aktéři - mjr. Strankmüller a A-54 za přítomnosti škt. Fryče v konspiračním bytě nedaleko budovy hlavního štábu. V průběhu zhruba dvouhodinového rozhovoru se zpravodajci dověděli, jak napsal po válce mjr. Strankmüller, že „jsme na prahu nejvážnějších událostí“. Ocituje alespoň nejpodstatnější části ze Strankmüllerova záznamu z této důležité schůzky 11. března 1939: „Německo usiluje již delší dobu o odtržení Slovenska od historických zemí republiky. Za tímto cílem usměrnilo již dříve svoji propagandu. Jest v intencích Německa podřídit si hospodářsky a přimknouti politicky rozdělené části Česko-Slovenska, aby v zárodku zamezilo možnosti vytvoření bloku, jímž by byla ztížena německá expanze na východ. Snaha o odtržení Slovenska byla Německem záměrně vyvolána a jest jím podporována. Aby bylo dodáno důrazu této snaze, bude provedena německá akce v historických zemích, již bude bezprostředně předcházet ostrá diplomatická nóta. **Akce je plánována na 15. března** (podtr. J. G.). Má být provedena zásahem jednotek SS a zvláštními policejními oddíly, jež mají být dirigovány z prostoru Svitavy a Znojmo přes zněmčené území na Moravě. Německá armáda se této akce sice nezúčastní, její jednotky budou však pohotově na hranicích za účelem demonstrativním a budou připraveny pro nepředpokládanou eventualitu našeho odporu proti policejní invazi na Moravě. Této akci musí podle programu předcházet žádost slovenské vlády a vůdce německé menšiny na Slovensku o podporu oprávněných slovenských snah po odtržení. Na Slovensku a na Moravě budou uměle vyvolány incidenty proti německé menšině.“ Bližší detaily A-54 nevěděl, jeho informace zřejmě pocházely jenom z okruhu drážďanské Abwehrstelle, a také je proto neřekl. Zdůraznil, že v době před jeho odjezdem z Německa ještě nebylo definitivně rozhodnuto, zda bude ozbrojená okupační akce proti druhé republice provedena zprvu jen policejními a polovojskovými formacemi a teprve později se přidají vojenské jednotky, anebo dojde rovnou k ozbrojené okupaci. Podle jeho názoru o tom měly rozhodnout politické důvody. Jak víme dnes, ve svém odhadu se nemýlil. Po vyhlášení samostatného Slovenského státu a jednání dr. E. Háchy v Berlíně v noci ze 14. na 15. března 1939 již nestálo hitlevskému Německu z hlediska mezinárodně politického nic v cestě k použití

vojenské síly při okupaci Čech a Moravy. Protože však měli zpravodajci z pocho-pitelných důvodů eminentní zájem na zprávě o zvolené variantě, slíbil A-54, že svou informaci zpřesní po návratu do Německa. Následujícího dne vskutku přišla do Prahy zpráva z Lipska, která smluvným textem potvrzovala provedení vojenské ozbrojené varianty okupace.

Činorodost agenta A-54 nepochybně vyvolávala u zpravodajců nejednu otázku. Z jakých důvodů a pohnutek se ozval po dlouhém šestiměsíčním odmíčení? Vždyť musel vědět, že čs. zpravodajství chybějí v kritické době potřebné informace, a přesto žádné nezaslal. Neměl je k dispozici, nemohl či dokonce je nechtěl předat? Na tyto otázky asi tehdy nenašli zpravodajci jednoznačnou odpověď a ani dnes nelze nabídnout jasné vysvětlení. Přesto je však možné se o ně alespoň poku-sit. Zřejmě ani tentokrát nehrály se vši pravděpodobností určující roli důvody ideové povahy - protinacistický postoj či spříznění s republikou, vždyť A-54 inkasoval za své zprávy od zpravodajců nezanedbatelné sumy. Spíše nastal v jeho roli agenta - dubléra kritický okamžik. Uvědomil si, že v případě zabavení „živého agenturního materiálu“ a zatčení jeho partnerů okupanty, je vážně ohrožen jeho vlastní osud i život. Proto se také snažil v rozhovoru se zpravodajci zjistit, nakolik a jak jsou vůbec připraveni na nadcházející okupaci a jaké mají plány na příští dny a měsíce. Neznáme jejich přesnou odpověď, ale zřejmě byl A-54 uklidněn, a proto předal mjr. Strankmüllerovi novou kontaktní adresu, na kterou mu měli zpravodajci psát v budoucím období.

Po ukončení schůzky před polednem 11. března odešel mjr. Strankmüller s touto zprávou do budovy hlavního štábu za plk. Moravcem. O alarmující zprávě, o jejíž věrohodnosti celkem nepochybovali, bylo třeba uvědomit další zodpovědné vojenské a politické činitele. Proto jejich následující cesta vedla k úřadujícímu zástupci náčelníka hlavního štábu gen. Bohuslavu Fialovi (náčelník gen. Ludvík Krejčí byl totiž na nátlak Němců odsunut na „nucenou dovolenou“). Po krátké pora-dě rozhodl gen. Fiala, že musí být okamžitě informována vláda. V budově předsednictva ministerské rady v Kolovratském paláci zastihli gen. Fiala a plk. Moravec předsedu R. Berana, ministra národní obrany gen. J. Syrového, ministra zahraničních věcí F. Chvalkovského, ministra dopravy gen. A. Eliáše a ministra J. Havelku v průběhu jednání. Po úvodních slovech gen. Fialy jim plk. Moravec sdělil zprávu o chystané okupaci a zdůraznil, že pochází z věrohodného pramene. Jako první zareagoval ministr Chvalkovský a zpochybňoval přednesenou informaci. Právě na Moravcovu adresu si neodpustil poznámku, že obdobnou zprávu přinesli zpravodajci již v květnu 1938. Československo tehdy na jejím základě provedlo částečnou mobilizaci, málem rozpoutalo válku, a nakonec se ukázalo, že došlo k omylu. Generál Syrový k tomu dodal s jistou dávkou optimismu: „*Německá vláda nemá důvody pro okupaci, děláme vše, co si přeje*“. Ostatní přítomní prozatím mlče-li. Ministerský předseda Beran také zapochyboval. Navíc měla vláda velké starosti s vývojem na Slovensku. Den před tím sesadil prezident dr. E. Hácha autonomní vládu dr. J. Tisa a do čela nové jmenoval K. Sidora. Skeptický postoj vládních představitelů k předložené zprávě ještě podpořil ministr Havelka. Dozvěděl se od legačního rady čs. vyslanectví v Berlíně M. Schuberta, který před několika dny přijel nakrátko do Prahy, že referent pro Československo v berlínském úřadě G.

Altenburg důrazně popřel zprávy o stahování německých vojsk k čs. hranicím a o přípravách okupace.

Konkrétní burčující zprávě, a nebyla jediná, nikdo z vládních představitelů zcela neuvěřil. Rozhovor mezi vojáky a ministry skončil. Vojáci neuspěli ani se svými návrhy, aby byl povolen odlet všech vojenských letadel do zahraničí, došlo k odsunu nebo zničení těžkých zbraní, odvozu výrobních plánů zbrojních závodů, k případné destrukci budovy hlavního štábu či dokonce, aby vláda i s prezidentem odletěla do Francie nebo Velké Británie. Gen. Fiala a plk. Moravec tedy odešli bez jakýchkoli konkrétních příkazů či pokynů. Nezbyvalo než jednat v rámci daných možností samostatně, podle vlastní úvahy.

Oněm několika zasvěceným, ale také přímo ohroženým, kteří nebrali docházející zprávy na lehkou váhu, začal chybět čas. Již před několika dny se sešli plk. Moravec a mjr. Strankmüller s přednostou pasového oddělení britského vyslanectví mjr. Haroldem Gibsonem. Působil v Praze jako rezident britského zpravodajství, konkrétně jeho složky MI 6, a proto se nezabýval přednostně problémy s udělováním víz, jak by se mohlo a mělo na první pohled zdát. Byl to také on, kdo nabídl čs. zpravodajcům, aby urychleně ukončili svou práci ve druhé republice a přijali nabídku odletět do Velké Británie a pokračovat z jejího území v protinacistickém zpravodajství. Tuto nabídku mjr. Gibson znovu opakoval na schůzce 12. března, která se uskutečnila v konspirativní vile 2. oddělení v pražských Střešovicích. Navíc podal velmi konkrétní návrh: zajistí odlet vybrané skupiny kolem poledních hodin 14. března 1939. Plk. Moravec o tom později v Londýně napsal záznam: „Mjr. Gibson obdržel z Londýna instrukce, v nichž se praví, že ústředí anglické tajné služby má mimořádný zájem na tom, aby byly zachovány pracovní možnosti československého zpravodajství i po okupaci ČSR a že nám nabízí pohostinství a podmínky pro další práci proti Německu. Mjr. Gibson dostal příkaz, aby provedl potřebná opatření podle našich přání a dispozic.“

Je možné a současně potřebné položit si otázku, jaké důvody asi vedly Brity k vyslovení zmíněné nabídky. Zhruba již od poloviny třicátých let, tedy ještě před Mnichovem a okupací, se odvíjel na poli tajných služeb úporný zápas mezi československými a německými zpravodajci. Mnohé konkrétní zkušenosti a poznatky o plánech hitlerovského Německa, získané jak v řadě větších či menších střetů, tak na základě činnosti vlastních agenturních sítí v Německu a v dalších evropských státech (např. Holandsku, Švýcarsku) anebo prostřednictvím předsunutých agenturních ústředí na území Československa, které čs. zpravodajci předávali spojeneckým zpravodajským službám, vyvolávaly stále stoupající zájem o jejich práci a výsledky. Nelze si pochopitelně dělat iluze, že by ve vzájemném kontaktu zpravodajců, třebaže by se jednalo o potenciální spojence, nepřevažoval v první řadě vlastní pragmatický a utilitární chápání interese. Přestože vztahy měly podobu profesionální korektnosti, nakonec rozhodovala kvalita partnerovy nabídky. A čs. zpravodajci měli mnohé co předkládat. V této souvislosti je třeba také zmínit, že nečekali pasivně na případnou nabídku ze strany spojenců. Zdá se být pravděpodobné, že se zprvu uvažovalo o individuálním přesunu vybraných zpravodajců na Západ bez cizí pomoci. Nasvědčuje tomu

kromě jiného zmínka plk. Františka Hájka, který až do 2. ledna 1939 zastával funkci přednosty 2. oddělení hlavního štábu, že už 1. února 1939 zařídil plk. Moravcovi a také škpt. Fryčovi azyl v Anglii, jestliže budou muset opustit republiku. Přibližně ve stejné době zajistil plk. Jaroslav Ostřížek, styčný důstojník MNO u ministerstva zahraničí, vystavení či prodloužení diplomatických pasů i dalším příslušníkům 2. oddělení. Počátkem března 1939 tyto pasy jako pracovníci ministerstva zahraničí s tituly vrchních komisařů nebo komisařů měli plk. Moravec, majori Frank, Paleček a Strankmüller a škpt. Fryč. Takovéto zajištění dokládá domněnku, že se skupina zpravodajců rozhodla odejít do emigrace v každém případě, a to bez ohledu na možné nabídky.

Vyvstává ale ještě jedna otázka, proč nedošlo obdobné pozvání od Francouzů, když po celou dobu existence republiky existovala nejtěsnější zahraniční politická i vojenská vazba právě na Francii. Vždyť základem pro budování čs. armády byla francouzská vojenská doktrína a je známo, že představitelé francouzské vojenské mise v Československu považovali čs. armádu za nejbližšího spojence ve střední Evropě. Důvody je možné hledat nejspíše v proměnách postojů Francie v roce 1938, kdy se zprvu přiklonila a posléze aktivně prováděla „usmiřovací“ politiku vůči Německu, a protože nestála v pozici britské ostrovní říše, zřejmě se více obávala možného válečného konfliktu, jehož by byla jedním z prvních objektů. V kritickém období léta 1938, kdy se ohrožení Československa stávalo nanejvýš akutním, přece jenom projevil francouzský generální štáb zájem, jak je spojenecká čs. armáda připravena k válce. Na přelomu srpna a září 1938 odejel do Paříže náčelník francouzské vojenské mise v Praze gen. L. E. Faucher v doprovodu tehdejšího podnáčelníka čs. hlavního štábu gen. Fialy. Jeden z dobře informovaných, plk. František Havel, šéf studijní skupiny 2. oddělení, však uvádí ve svých memoárech, jaký byl skutečný stav věcí. Gen. M. Gamelin, náčelník francouzského generálního štábu, opět nemohl přislíbit faktickou a účinnou pomoc. Omezil se na pouhé rady. Podle jeho názoru měla čs. armáda v případě válečného konfliktu s Německem manévrovat a co nejdéle si udržet bojeschopnost.

V roce 1938 nebyl o mnoho intenzivnější ani vztah mezi oběma zpravodajskými službami. Koncem května 1938 sice přijel do Prahy jeden z představitelů francouzského Deuxième Bureau, doprovázený kolegy z německé sekce, aby konfrontovali své poznatky o vojenské situaci v Německu. Podle zmíněných vzpomínek F. Havla však nedisponovali ničím závažným a novým, čím by mohli doplnit obraz o německé armádě v zájmových prostorech čs. zpravodajské služby. Nepříliš plodný vzájemný vztah se ještě vyhroutil po mnichovských událostech, kdy se stal poměr k francouzské zpravodajské službě až napjatým a podle memoárů F. Moravce po stránce osobní přímo chladným.

Britská nabídka tedy zůstala jako jediná a konkrétní. Návrh mjr. Gibsona umožnil plk. Moravcovi, aby původně plánovanou sestavu emigrujících zpravodajců rozšířil. V dosavadní literatuře se většinou traduje, že klíčem k jejich výběru se stal přímý osobní kontakt s agentem A-54. Podle Moravcova požadavku prý neměl v Praze zůstat nikdo ze zpravodajců, kteří ho znali ze služebního styku. Co kdyby někdo z nich náhodou či pod fyzickým nebo psychickým nátlakem prozradil něco o jeho

existenci. Vždyť se přece počítalo s jeho další spoluprací. Nepochybně se jednalo o jedno z kritérií, ale nikoli hlavní. Osobně znali A-54 také například škpt. Longa i škpt. Rybář, a přesto se nedostali ani do rozšířeného výběru. Bezpochyby rozhodovaly především odborná schopnost a zkušenost, zejména s ohledem na ofenzivní zpravodajství proti Německu, ale také, a to nikoli na posledním místě, osobní sympatie.

Dne 14. března 1939 netrpělivě čekal mjr. Strankmüller již od dopoledne na telefonát z britského zastupitelského úřadu. Podle domluvy ze schůzky s mjr. Gibsonem, se měl ozvat kolem dvanácté. Protože telefon zůstal němý, rozhodl se iniciativně jednat a odejel sám přímo za mjr. Gibsonem. Ani nemusel obšírně vysvětlovat důvod svého znepokojení. Gibson se omlouval a vysvětloval, že vzhledem ke krajně nepříznivému počasí nebude moci dnes letadlo přistát, a proto se bude muset odlet odložit až na příští den. To ovšem nemohl Strankmüller přijmout, k čemu by byla dohoda, jejíž nejpodstatnější smysl a význam spočíval ve skutečnosti, že k odletu dojde ještě před příchodem německých okupantů. Mjr. Gibson přemýšlel, zvažoval možnosti a potom požádal Strankmüllera, aby na něho počkal, že ještě zkusí celou záležitost zařídit. Asi po dvou hodinách se Gibson vrátil a bylo zřejmé, že přináší dobrou zprávu: letoun je na cestě. Ještě domluvili heslo pro pilota holandské letecké společnosti KLM na lince Bukurešť-Rotterdam-Londýn, který měl mimořádně přistát na žádost Angličanů v Praze.

Zatímco mjr. Strankmüller dojednával možnosti a podmínky odletu, uzavírala se v budově hlavního štábu několikaletá plodná činnost čs. vojenských zpravodajců. Nejdůležitější dokumenty ofenzivní sekce pátrací skupiny: došlé zprávy, kartotéky spolupracovníků a agentů z různých míst Německa i dalších evropských států, nalezly své místo v přichystaných cestovních zavazadlech, aby mohly znovu sloužit na počátku nové éry. Studijní a některý další méně důležitý materiál byl odvezen do úkrytu v garáži konspirativní vily v pražské Šárce, jiné dokumenty přislíbil přivést za zpravodajci do Londýna mjr. Gibson. Ještě z britského vyslanectví požádal Strankmüller telefonicky plk. Moravce, aby vyslal na ruzyňské letiště mjr. Aloise Franka, který měl očekávat a avizovat přilet letadla. V odpoledních hodinách pak zašel plk. Moravec v doprovodu mjr. Strankmüllera k zastupujícímu náčelníku hlavního štábu gen. Fialovi, aby ohlásil „odjezd na služební cestu s neurčitou dobou trvání“.

Po návštěvě u gen. Fialy odejel na letiště také mjr. Strankmüller. Kolem 16. hodiny bylo ohlášeno přistání a zanedlouho se objevil pilot v uniformě společnosti KLM. Čekající zpravodajci mu sdělili smluvené heslo a on jim odvětil, že je třeba letadlo natankovat, a proto odlet bude asi za hodinu. Mjr. Frank okamžitě telefonoval do budovy hlavního štábu, odkud v krátké době vyjely tři automobily, každý jiným směrem, ale za společným cílem. Toto bezpečnostní opatření bylo nutné, protože hlavní štáb již byl observován Němci ve službách Abwehru. Všichni se pak sešli v letištní hale. Kromě plk. Moravce dalších deset vojenských zpravodajců. Z původně určených však chyběl mjr. Bohumil Dítě, který se nestačil včas vrátit ze Slovenska, kde v předešlých dnech plnil zpravodajské úkoly. Po 17. hodině se roztočily vrtule letounu Douglas a na jeho palubě odlétalo jedenáct zpravodajců

- plk. František Moravec, pplk. Oldřich Tichý, majori Josef Bartík, Alois Frank, Karel Paleček a Emil Strankmüller, štábní kapitáni Vladimír Cigna, Josef Fořt, František Fryč, Václav Sláma a Jaroslav Tauer.

Na první kroky do nejisté budoucnosti a loučení s vlastí vzpomínal po válce E. Strankmüller: *„Odstartovali jsme. Počasí bylo krajně nepříznivé, deštivé a pochmurné. Zářící ohně kladenských pecí byly pro nás posledním rozloučením s domovem. Pak nás již pohltila neproniknutelná mračna. Emigrovali jsme jako první, abychom v zahraničí pokračovali v boji proti nacistickému nepříteli.“* Ještě nad Německem proletělo letadlo silnou sněhovou bouří, a přestože nebylo osvětleno, pátraly po něm světlomety německé protiletecké obrany. Když se jeden ze dvou pilotů dozvěděl, že pasažéři jsou Češi, překvapivě jim řekl, že je potomek českých pobělohorských exulantů. Snad i to pomohlo překonat stísněnou náladu na palubě letadla.

Po mezipřistání v Rotterdamu doletělo jedenáct zpravodajců pozdě večer na londýnské letiště Croydon. Je zajímavé, že ačkoli byl v Praze jejich odlet pečlivě utajován a vědělo o něm jen několik zainteresovaných lidí, v Londýně na přilet letadla čekali novináři. Zřejmě indiskrecí na britských místech se totiž rozšířila v novinářských kruzích pověst, že prý z Prahy přilétá vláda, anebo jiní zase očekávali emigrující odborníky ze Škodových závodů. Zpravodajci se jen s obtížemi dostali od letadla, obléhaného novináři, a situaci zachránil menší autobus, který je převezl do úředních prostor letištní budovy. Tam je očekával britský vojenský a letecký atašé z pražského vyslanectví plk. Beamont. Po přivítání odejeli do hotelu Grosvenor u Victoria Station, kde měli rezervováno ubytování na první noc na britské půdě. Ještě cestou z letiště do hotelu pronásledovali autobus se zpravodajci a jejich doprovodem novináři a fotografové. Na druhý den se psalo v britském tisku nejen o jednání prezidenta dr. E. Háchy v budově říšského kancléřství s berlínskými politickými představiteli a o německé okupaci Čech a Moravy, ale i o tom, že v předvečer okupace přiletělo do Croydonu jedenáct Čechoslováků. Jejich jména jsou „přísně tajná“ - hlásal titulok Daily Expressu, a článek přinesl také informace o dojednávání odletu z Prahy. Tedy nepříliš příjemná reklama pro zpravodajce, ale nové a překotně se valící události, zaznamenávané na stránkách britského tisku, odsunuly tuto epizodu mimo hlavní pozornost.

První dny čs. zpravodajců na britském území vyplňovala řada běžných starostí. Za pomoci čs. vojenského atašé pplk. Josefa Kally se přestěhovali do hotelových bytů v kensingtonském okrese, poblíž domu kde bydlel pplk. Kalla. Mnohem závažnější však byla jednání, která měla umožnit opětovné zahájení zpravodajské práce. Přestože političtí představitelé, vždyť ministerským předsedou byl stále jeden z iniciátorů a signatářů mnichovské dohody N. Chamberlain, nejevili příliš vstřícnosti, postupně se podařilo získat vyhovující podmínky i prostředky. Plk. Moravec navštívil tehdy ještě brigádiera, později genmjr. sira Stuarta Menziese, přednostu MI 6, tedy ústředního britského úřadu pro ofenzivní vojenské a politické zpravodajství. Ten mu oficiálně opakoval nabídku ke spolupráci a uvedl, že technické podrobnosti má Moravec projednat s mjr. Gibsonem, jehož příjezd

z Prahy je očekáván každým dnem. Postavení čs. zpravodajců také posilovala skutečnost, že disponovali finančními prostředky, které měla čs. zpravodajská služba uloženy v bankách některých zemí. Telefonicky byli povoláni do Londýna plk. F. Hájek z Holandska a mjr. Karel Sedláček ze Švýcarska. Přijížděli si nejen pro nové instrukce, ale současně s sebou přiváželi také deponované valuty. Také pplk. Kalla vyzvedl z jedné banky uložený obnos. A tak již za několik týdnů po 15. březnu 1939 disponovali zpravodajci dosti značnou sumou v britské měně. Uložili ji v londýnské Midland Bank, a to část na tříměsíční vázaný vklad (3,5 %) a další část na běžný šekový účet (2 %). Neměla však sloužit a také nesloužila jen pro zpravodajské účely, ale byla dána k dispozici pro celou československou zahraniční akci, která se pozvolna začala rozbíhat v řadě států.

O příjezdu zpravodajců také informoval plk. Moravec dopisem do Chicaga dr. E. Beneše, který byl v té době profesorem sociologie na tamní univerzitě a po německé okupaci oficiálně ohlásil svůj návrat do aktivní politiky. Sděloval mu, že se zapojuje do zahraniční akce, jejímž cílem je osvobození a obnova Československé republiky. Jaký význam této skutečnosti přikládal právě E. Beneš, je patrné z jeho Pamětí, vydaných po válce. Napsal v nich: *„Bylo pro nás neobyčejně důležité, že celá skupina důstojníků československé zpravodajské služby v ministerstvu národní obrany unikla s hlavní částí svého pracovního materiálu v předvečer nacistické okupace z Prahy do Londýna ... dali se mi dopisem, zasláním do Chicaga, k dispozici pro společnou akci krátce po mém příjezdu do Londýna. Jejich práce pro společnou věc se začala ve shodě s britskou a později s francouzskou armádou bez prodlení.“*

V průběhu dalších rozhovorů s představiteli MI 6 byly vypracovány zásady spolupráce, jejíž podstatou byla v první řadě výměna informací. Zpravodajci sami připravili ve druhé polovině března program obnovení činnosti. Výrazným přínosem pro jejich práci se stal příjezd mjr. Gibsona. Přivezl materiály, které měl v úschově a obstaral vhodnější ubytování, takže bylo možné nerušeně, systematictěji a organizovaněji pracovat. Nejprve se soustředili na roztřídění dovezených dokumentů z hlediska okamžitého využití pro výzvědné i obranné zpravodajství, protože bylo třeba aktivizovat stávající agenturní síť a usilovat o jejich další rozšiřování. Právě s mjr. Gibsonem, jenž se stal spojovacím článkem mezi MI 6 a čs. zpravodajci, měli plk. Moravec a mjr. Strankmüller od přelomu března a dubna 1939 řadu porad, na nichž řešili jak konkrétní problémy denního života (legalizace pobytu, možnosti udělování víz pro cesty mimo britské území apod.), tak plány rozvoje vlastní zpravodajské činnosti a vzájemné spolupráce.

Kromě toho, že se úsilí zpravodajců v prvních týdnech jejich exilu koncentrovalo na aktivování již existujících zahraničních zpravodajských expozitur ve Švýcarsku, Holandsku, Polsku, Rumunsku a připravovalo se otevření další v Paříži, upínal se zcela logicky zájem na situaci doma - v protektorátě. Prozatím totiž neměli, mimo několika Gibsonových postřehů a informací, žádné zevrubnější zprávy o průběhu okupace a postojích svých bývalých spolupracovníků. Téměř všechny pracovníky 2. oddělení hlavního štábu náhlý odchod „jedenáctky“ překvapil. Například škpt. František Fárek, který se vrátil ze služební cesty na Slovensko až po polední 14.

března, zaznamenal svůj pohled a náladu ve svých vzpomínkách takto: „Z oddělení se vytratili jako duchové. A zbyl po nich jen závoj cigaretového kouře, rozházené psací stoly a pancéřové skříně s materiálem, který nestačili zničit. Vcelku - byl to pohled neradostný a tísnivý. Oknem jsme se my „pozůstali“ dívali, jak nasedají do aut a odjíždějí. Těžko bych dnes mohl vyličit pocity, které jsem prožíval ...“ Právě faktor nedostatku času a malá informovanost všech ve 2. oddělení způsobily nemalé potíže. „Pozůstali“, jak je Fárek výstižně nazval, vytýkali Moravcovi, že řádně nepředal agendu svému nástupci plk. Havlovi (do funkce byl jmenován gen. Fialou odpoledne 14. března), nevydal důsledné pokyny k likvidaci oddělení a také pátracích středisek a předsunutých agenturních ústředí. Skutečnost, že nikoho mimo vybranou „jedenáctku“ nechtěl informovat o chystaném odletu, a snaha vše co nejvíce utajit způsobily, že konkrétně nedohodl spolupráci se zbylými zpravodajci doma ani způsob vzájemného spojení. O těchto problémech byl alespoň zčásti informován plk. Moravec počátkem května 1939, kdy se již podařilo navázat kurýrní spojení mezi domovem a Londýnem. Jeden z pracovníků ofenzivní sekce pátrací skupiny škpt. Antonín Longa sděloval do Londýna: „Po vašem odjezdu nastalo u oddělení určité interregnum. Místnosti naší skupiny zaplavila skupina A (studijní složka 2. odd. - pozn. J. G.) a ujala se řízení dalšího osudu celého oddělení ... My jsme zůstali na svých místech a zařídili všechno, co bylo třeba v zájmu vyjasnění situace i tradice naší skupiny. Ještě téhož večera bylo na poště zajištěno permanentní zapojení na linku Praha - Berlín. Tak bylo možno zachytit asi o 00.03 hod. osobní rozhovor prezidenta Háchy s ministerským předsedou Beranem, v němž bylo sděleno, že německé vojsko vtrhne v časných ranních hodinách do Čech a na Moravu, že se nikdo nesmí postavit na odpor, armáda bude odzbrojena a každý pokus o odpor bude zlomen mocí.“

Uvedený časový údaj zmíněný v Longově zprávě a vůbec průběh telefonátů mezi Berlínem a Prahou je možné zpřesnit na základě dalších dokumentů. Během jednání prezidenta Háchy s Hitlerem v budově Říšského kancléřství v noci ze 14. na 15. března došlo celkem ke čtyřem telefonickým kontaktům. Poprvé sděloval do Prahy asi po 01. hodině ranní dr. Mastný, čs. vyslanec, dosavadní průběh Háchovy návštěvy a počátek jeho schůzky s německými představiteli. V druhém telefonickém rozhovoru - 02.10 hod. - hovořil ministr Chvalkovský s předsedou Beranem a informoval ho o okupaci, jak obsahově zachytil ve své zprávě Longa, a totéž zopakoval Beranovi také sám prezident Hácha. Ve třetím telefonátu po 05. hodině již oznámil ministr Chvalkovský do Prahy text společného prohlášení, signovaného Háchou a Hitlerem, a o chvíli později znovu volal Chvalkovský a informoval o skončení schůzky v Berlíně.

Jak popsal Longa, zpráva o okupaci ještě urychlila likvidační práce. „V tom okamžiku vystaly před námi jasně i naše povinnosti. Započali jsme ihned s ničtím veškerého zbylého závažného materiálu, který jsme všichni spálili.“ Atmosféru oněch hodin zachytil ve svých memoárech škpt. Fárek: „V malé spalovací místnosti suterénu budovy to vypadalo jako v kotelně transatlantického parníku. V nesnesitelném vedru se tu pletl jeden umouněnec druhému, ale jinak to nešlo. Posedla nás zvláštní radost z ničení, sportovní zápal nenechat Němcům ani cár papíru.“ Poslední zbytky dokumentů dohořívaly ještě v dopoledních hodinách

15.března. Současně byla dokončena také demontáž technických zařízení, především odposlechové techniky, likvidovala se laboratoř a v plamenech také skončil cenný filmový archiv. Uzavřela se jedna etapa práce zpravodajců naplněná úspěchy i nadšením, ale na konci roztrpčením a hlubokým zklamáním. Prozatím se však neuzavíral ani život zpravodajců ani jejich práce, naopak svítila velká naděje, že v nastávajícím boji bude znovu osvobozena a obnovena republika.

Nové podmínky a situace po 15. březnu předurčovala proměny obsahového zaměření zpravodajské práce a její charakter na domácí půdě. Na rozdíl od předchozího období pronikal do zpravodajství laický či amatérský živel a nezbytně docházelo k jeho zcivilnění. Profesionalitu zpravodajství muselo nahrazovat rychle rostoucí množství informačních zdrojů a spolupracovníků z řad všech, kteří se postavili na odpor proti nacistické okupaci. Postupně se vymezoval okruh otázek a problémů, jež připadaly v úvahu jako předmět zpravodajského zájmu.

Také nyní měly prvořadou důležitost zprávy vojenského rázu. Specifický význam a užitečnost zpravodajské práce byly dány také konkrétní strategickou úlohou, kterou přisuzovali Čechům a Moravě sami okupanté. Nesporná byla jejich klíčová geografická poloha ve středu Evropy, odkud se otevírala cesta k výbojům zejména jihovýchodním, případně i jižním směrem. Proto rostl v zahraničí zájem o zprávy zachycující dislokaci německých vojenských útvarů a posádek v protektorátě a její průběžné změny. V souvislosti s tím bylo mimořádně důležité také sledování vojenské dopravy přes protektorátní území. Údaje o dopravovaných materiálních prostředcích, zbraních a vůbec vojenské technice, cílových stanicích, případně zjištění čísel přepravovaných vojenských útvarů dovozovalo zkušeným vojenským zpravodajcům odhadnout směr a nasazení sil i jednotlivých druhů zbraní.

Dalším objektem zpravodajského zájmu se stal pochopitelně průmysl, zejména zbrojní. Vždyť průmyslový potenciál českých zemí, který po okupaci připadl Hitlerovi, představoval vzhledem ke své struktuře a značné výrobní tradici důležitou součást celého soukolí německé válečné ekonomiky. Výstižně to vyjádřil německý publicista a historik Gert Buchheit, když napsal:

„Pro německou veřejnost šlo tehdy (v roce 1938) údajně o tři miliony sudetských Němců. Ve skutečnosti to nebyla národnostní stránka komplexu, která zajímala Hitlera. To byla druhořadá záležitost. Co ho především fascinovalo, byl hlavně hospodářský potenciál Čech a Moravy a strategický význam tohoto prostoru... Obojí, hospodářský potenciál a strategickou pozici chtěl diktátor bezpodmínečně využít.“

Mimořádný vojenskohospodářský význam českomoravského prostoru považovali okupanté za evidentní a vzhledem k výhodné zeměpisné poloze jeho cena v průběhu války pro ně ještě vzrostla. Právě jeho poměrně značná vzdálenost - zprvu od západní a později i od východní fronty - zaručovala minimální zranitelnost leteckým bombardováním.

Úměrně tomu tedy nabývalo na významu, a to i bezprostředně vojenském, zpravodajství z hospodářské oblasti. Bylo třeba sledovat celkové hospodářské, zvláště průmyslové a zemědělské výrobní poměry i situaci v dopravě a energetice. Přirozeně se též zájem zpravodajského zájmu přesunulo na zbrojní výrobu. Zajišťovaly se stav a vývoj zásob, zejména strategických surovin, jež muselo Německo dovážet. Významný úsek představovalo shromažďování nejrůznějších údajů o druzích, kapacitách, množstvích, programech a výsledcích zbrojní výroby. Zvláštní zájem se soustřeďoval na vývoj technických novinek v oblasti zbrojní výroby.

Zpravodajství však sledovalo také vývoj sociálních poměrů, shromažďovalo informace o celkové politické situaci a vývoji společenských a kulturních poměrů v protektorátu. Navíc zprávy o stupňujícím se politickém, hospodářském, sociálním, národnostním a kulturním útlaku českého obyvatelstva významně přispívaly k rozvoji propagandistického boje proti německým okupantům, a to jak doma, tak v zahraničí.

Aby zpravodajská činnost mohla úspěšně plnit své poslání, muselo dojít k navázání a nepřetržitému udržování vzájemného kontaktu mezi domovem - protektorátem - a zahraničními centry čs. odboje. Domov spatřoval svůj hlavní úkol v soustavném zásobování zahraničí co možná největším množstvím důležitých informací všeho druhu. Tyto zprávy mohly být efektivně využity jen zahraničními silami a mocnostmi, které na rozdíl od domácího odboje disponovaly potřebnými, zejména válečnými prostředky v protifašistickém boji. Na rozdíl od toho se obracela čs. centra v zahraničí na domov s instrukcemi, pokyny a požadavky na jeho činnost. A přirozeně jen v omezené míře předávala vlastní zpravodajské informace. Pokud přicházely, tak se týkaly konkrétních úkolů, ale většinou prognóz a úvah o vývoji mezinárodní situace nebo obsahovaly sdělení o průběhu či výsledcích politických a diplomatických jednání v zahraničí ve prospěch „československé věci“.

Zásadní změny celkové situace a podmínky tedy položily před čs. zpravodajství zcela nové úkoly. Zhodnotit jeho výsledky, úspěchy, ale také nezdary je ovšem již další kapitola.

Použití prameny a literatura:

- Materiály z fondů Vojenského historického ústavu Praha, Státního ústředního archivu Praha a Archivu Ministerstva vnitra ČR.
- Buchheit, G.: Der deutsche Geheimdienst. München 1966.
- Fárek, F.: Stopy mizí v archivu. Praha 1975.
- Groscurth, H.: Tagesbücher eines Abwehroffiziers 1938-1940. Stuttgart 1970.
- Havel, F.: Zpravodajská činnost 2. oddělení hlavního štábu čs. armády v letech 1936-1939. Vojenský historický ústav, sbírka vzpomínek.
- Kokoška, J. - Malíř, J.: Organizace československého vojenského ofenzivního zpravodajství v letech 1934-1939. Historie a vojenství, 1990, č. 1, s. 34-48.
- týž: Spor o agenta A-54. Svět v obrazech. 1988, č. 40 až 1989, č. 4.
- Moravec, F.: Špión, jemuž nevěřili. Praha 1990.
- Strankmüller, E.: Československé ofenzivní zpravodajství v letech 1937 do 15. března 1939. Odboj a revoluce, zprávy. 1968, č. 2.